

СТАНОВИЩЕ

от д-р Красимира Ангелова Чакърва,
доцент в Катедрата по български език на Филологическия факултет
в ПУ „Паисий Хилендарски”,
на дисертационен труд за присъждане на научната степен 'доктор на науките'
в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;
професионално направление: 2.1. Филология
(научна специалност – Съвременен български език)

Автор: Константин Иванов Куцаров

Тема: „Българските лексемни класове и учението за частите на речта“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р33-4369 от 23.07.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационния труд на доц. д-р Константин Иванов Куцаров на тема „Българските лексемни класове и учението за частите на речта“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (научна специалност – Съвременен български език). Докторантът е представил комплект материали на хартиен (и електронен) носител, които са съобразени с изискванията на Чл. 45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”.

2. Актуалност на тематиката

Настоящият дисертационен труд е плод на трайния интерес на автора към темата за речниково-морфологичната класификация на думите в съвременния български език. Съществуват различни интерпретации на тази тема, но в повечето от тях се откриват противоречия или непълноти. Ето защо не мога да не приветствам опита на К. Куцаров да предложи своя оригинална трактовка на един много актуален проблем, който освен теоретична има и важна практико-приложна стойност. Правилното му разрешаване би означавало да се преодолеят конфликтните точки при морфологико-синтактичната интерпретация на езиковия материал.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертацията е в обем 369 стр. и е структурирана в увод, четири основни глави, заключение, приложение (таблица, представяща таксономичните характеристики на българските лексемни класове) и библиография. Библиографията включва 126 заглавия на научни публикации (вкл. и електронни), свързани с разглежданата тема (118 на кирилица и 8 на латиница). В хода на анализа се открояват редица иновативни идеи и приносни моменти, които са коректно формулирани както в заключението, така и в автореферата.

В първите три глави от изложението е направен „обхванен исторически преглед, проследяващ възникването и развоя на теорията за частите на речта от древността до наши дни“ (стр. 4 – 5), целта на който е да осигури необходимата „научно обоснована критериална база“ за създаването на „оригинална концепция за членението на думите от съвременния български речник“ (стр. 4). К. Куцаров фокусира вниманието си както върху приносите на различните изследователи, така и върху отделни неточности в техните постановки,

очертавайки стъпка по стъпка основните жалони на своята концепция. Специално място е отделено на руските учени, тъй като при тях се констатира „най-богато концептуално многообразие и широта на възгледите. Важно е още, че руският език, подобно на българския, е силно флективен и това обстоятелство предполага сходство при прилагането на класификационните критерии за двата езика – най-вече първостепенното съобразяване с морфологичния фактор“ (стр. 5). Като се има предвид огромният брой съществуващи класификации на класовете думи в различните езици по света, анализът на които би разширил прекомерно обхвата на историческия преглед, изборът на дисертанта е оправдан, а предложените аргументи – убедителни. Не бих могла да приема обаче твърдението в заключителната част на III глава, че граматиките на Ив. Куцаров (*Теоретична граматика на българския език. Морфология*, 2007) и Р. Ницолова (*Българска граматика. Морфология*, 2008) „не допринасят с нищо към таксономичната проблематика“ (стр. 238). Независимо че не предлагат нови концепции за „броя на частите на речта и техния състав“, авторите на посочените граматики прецизират традиционните модели на класификация.

В най-пълна степен умението на К. Куцаров да анализира и стратифицира емпиричния материал, да открива неочаквани ракурси при интерпретирането на езиковите факти, проличава в последната глава на дисертационния труд (**Глава четвърта. Класове думи в съвременния български език**). Тя е разделена на няколко подчасти, първата от които (*Учението за частите на речта в планетата на езикознанието*) е твърде кратка по обем и представлява по-скоро продължение на въведението към основната глава. В следващите две подчасти обект на внимание е въпросът за основанията на традиционния (но неточен) термин *части на речта*, който сполучливо бива заменен с понятието *лексемни класове*. В част 4.4. са коментирани критериите за класификация – *логико-семантичен, морфологичен и синтактичен*, като се подчертава, че първият от тях „има най-малка значимост при класификацията на частите на речта в език като българския“ (стр. 249). Би могло да се възрази, че подобен извод е в голяма степен субективен. Съществуват съвременни изследвания, които убедително илюстрират важната роля на семантичния критерий при класифицирането на думите в езика (срв. напр. монографията на М. Лакова „Семантична характеристика на частите на речта в съвременния български книжовен език“ от 2013 г.).

След направените предварителни уговорки от теоретично естество авторът представя собствената си класификация на българските лексемни класове, които според него са дванадесет: *дискурсив, съществително име, числително име, прилагателно име, глагол, причастие, наречие, предлог, съюз, частица, детерминатив и междуметие*. Смушаващо е отсъствието на класа на *местоименията*, чиито компоненти са пренасочени към други лексикални групи – дискурсиви (напр. *аз, ти, той*), съществителни имена (*себе си, се, си*), прилагателни имена (*мой, свой, кой, какъв, някой, който, този* и др.), наречия (*там, къде, някъде* и др.). Подобен подход, отчитащ преди всичко морфологичните характеристики, не дава възможност да се открият семантико-функционалните специфики на прономиналните думи – едно от основните средства за постигане на текстова кохезия. Факт е, че разглежданата лексикална група е нехомогенна, но това не отменя възможността в самостоятелен клас да бъдат отделени същинските местоимения (т. нар. лексемни субститути).

Имайки предвид впечатленията си от последната глава на дисертационния труд, бих могла да отбележа, че в теоретично отношение той надскача първоначално формулираните цели, тъй като освен алтернативна класификация на лексикалните класове в него се предлагат и иновативни идеи, свързани с част от дискуссионните въпроси в българската морфология (достатъчно е да спомена обособяването на нови морфологични категории в парадигмата на

отделни класове: апелативност, одушевеност, състояние на действието, действителен таксис, осведоменост на говорещото лице). Анализът впечатлява със своята задълбоченост, многоаспектност и вещина, макар някои от концепциите да пораждаат възражения. Такъв например е случаят с отделянето на самостоятелните морфологични категории *апелативност* (при съществителните имена) и *одушевеност* (при числителните бройни имена), чийто функционален обхват е подчертано стеснен (малка част от съществителните в съвременния български език се използват в звателна форма, а мъжколичните числителни са релевантни само в един род).

Независимо от възраженията обаче, за мен по-важен е успешният опит на докторанта да преодолее своеобразната „капсулираност“ на граматичната традиция, предлагайки нестандартни решения, които безспорно ще привличат вниманието на бъдещите изследователи на нашия език.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Доц. д-р Константин Куцаров е автор, чиито изследвания са добре познати във филологическите среди. Активно е участието му в различни научни форуми, както и в програмите за международен преподавателски обмен. До момента той има 10 публикации по темата на дисертационния труд (три от тях в чужбина), което отговаря на специфичните изисквания на Филологическия факултет.

7. Автореферат

Авторефератът (64 стр.) отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Изложението е ясно структурирано и представя в синтезиран вид основните резултати от научния анализ.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Смятам, че обсъжданият дисертационен труд трябва да стане достояние на широк кръг читатели, поради което препоръчвам да бъде публикуван. В случай че авторът продължи работата си по темата, би могъл да съсредоточи вниманието си и върху състоянието на проучванията, свързани с класификацията на класовете думи, в западноевропейското езикознание. Любопитно е например дали той приема популярния тезис за съществуването на отворени и затворени класове думи (*open classes – closed classes*) и ако е така, към коя от двете групи би могъл да отнесе всеки от обособените в дисертацията лексикални класове.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение ще посоча, че обсъжданият дисертационен труд притежава качества на актуално и приносно научно съчинение, в което се представя оригинална концепция за класификацията на българските класове думи. Теоретичните идеи на автора отварят широко поле за научна дискусия, резултатите от която биха били от съществено значение при разрешаване на редица спорни въпроси в съвременната българистика.

Като имам предвид споменатите достойнства на рецензирания труд, имам пълно основание да препоръчам на почитаемите членове на научното жури да присъдят на доц. д-р Константин Иванов Куцаров научната степен „доктор на науките“.

10.10.2019 г.,

Изготвил становището:
(доц. д-р Красимира Ангелова Чакърва)